

Слово на президента на тържественото събрание, посветено на Деня на народните будители и българските учени

Българска академия на науките

***Уважаеми господин Председател на Съюза на учените,
Уважаеми господин Председател на Българската академия на науките,
Уважаеми господин Председател на Съвета на ректорите,
Уважаеми народни представители,
Дами и господа,
Колеги,***

Честит празник!

Вчера, на върха на празника, имах възможността да напомня нещо, което всички ние добре знаем, че ние сме една от малкото нации по света, които имат два ясно заковани, заложиени в своя национален традиционен календар празници, свързани с духовността – 24 май и Денят на народните будители.

Интересна е историята, развитието на тези два празника през десетилетията.

Всички ние помним, знаем, че Денят на славянската писменост и на българската култура възниква спонтанно в народните читалища, в училищата и всъщност този празник сам по себе си генерира съпротивителна сила в поробеното българско население в годините на османското робство.

Обратно, денят, който ние сега знаем като празник на народните будители, възниква с решение на Министерския съвет, после подкрепено, заложиено и в закон, приет от Народното събрание. Но веднага искам да отбележа, уважаеми дами и господа, че макар и този празник, стимулиран, инициран дори отгоре, той никога не става казионен празник. И една от причините, особено в последните двадесет години е в това, че за неговото налагане, за неговото утвърждаване много важна роля играят такива фактори като Българската академия на науките, българските университети, Съюзът на учените, редица други научни, просветни звена, българските читалища, които не просто се съхраниха, но и се възродиха.

Но тъй като подготвяйки се за този форум си направих една справка като добросъвестен историк с първоизточника, нека да напомня, че този празник стартира като Ден на заслужилите българи. Това е първоначалното понятие. Разбира се, това е основание и повод ние да изразим своята признателност, независимо от тревогите на днешния ден, към онези, на чиито усилия, на чиято всеотдайност дължим това, което е България, което е българската нация днес.

И в същото време се опитвам да провокирам тази научна аудитория с въпроса, уважаеми дами и господа, ние към днешна дата имаме ли критерии, можем ли твърдо, без колебание, да си дадем отговор на въпроса: Що е това заслужил българин днес?

Тук в скоби само ще отбележа, че вчера видях сред наградените от изпълнителната власт група посланици. Особено единият в последната година полага много усилия да ни събуди. Затварям скобата.

Аз съм тук, защото смятам, че науката, респективно научната общност, учените са историческа част от разбирането за будителство в най-широкия смисъл на думата. Ние сме се срещали с вас много пъти в сходен състав по различни поводи – на празниците на академията и по покана на Съюза на учените, на други форуми, често пъти научно-тематични. На някои от тези форуми ясно съм декларирали, отстоявал след това своята позиция по стратегическото разбиране за развитието на българската наука и отново ще кажа: няма как да има работеща, не формална, не на книга, не за най-високия рафт в библиотеката стратегия, работеща стратегия не може да има, ако ние нямаме ясна стратегия за развитието на българската икономика, на българското общество. Все пак науката е функция на националните цели и задачи, които ние сме си поставили, но когато тази стратегия и тази визия отсъства, съвсем естествено е, че на науката и образованието ще се гледа като на тежест, като на нещо, което потиска онези, които формират държавния бюджет, като на някакъв излишен разход, ако щете, досаден разход, защото от думите на някои представители на държавността днес личи отношение на досада към науката и към научната общност.

За това ще се върна малко по-късно, но нека да кажа, че през всичките тези години ние сме си давали дума, опитвали сме се да работим, да въздействаме върху формирането на модерната законодателна база на българската наука и висше образование. Не винаги този процес е бил успешен. Справка – това, което стана със Закона за развитието на академичния състав, който след моето питане до Конституционния съд на практика беше върнат във вид, който според мен предполага вече да се работи върху нов закон, дотолкова бяха бламирани някои от основните идеи, заложили в този закон.

Разбира се, има и други идеи, които и сега, и при предишните няколко правителства ги имаше, които се лансираха и се отстояваха без подготовка и което е особено важно – без необходимия диалог с научната общност. Не го казвам, защото съм пред вас и правя реверанс към хората на науката. Казвал съм го и когато става дума за съдебната система, и когато става дума за редица други сфери: не можеш да правиш реформа, не можеш да правиш дори закон, ако не си отчел мнението, експертната на хората, които работят в тази система. Другото е служебно, другото е административно и затова в много от случаите то се оказва неработещо.

Няма да се отпускам да говоря по темата за статуса на учени и преподаватели, защото помня едно мое предишно изказване, което предизвика реплики - гневни, невъздържани, и все пак искам да го кажа и аз, защото, надявам се, поне казаното от държавния глава да се приема с по-голяма чуваемост, с разбиране: не става дума само за доходите на научните работници, въпреки че това е изключително важен проблем. Няма как да задържиш младите научни работници, ако им предлагаш такова мизерно заплащане, каквото имат в момента. Да, има родолюбиви млади хора като последните двама-трима носители на наградата “Джон Атанасов”, които са готови и някои се върнаха да работят в името на каузата, но тези млади хора имат семейства, те трябва да живеят. И което е особено важно – ние трагично изоставяме по отношение на базата, на условията за работа в сравнение с европейските ни приятели и партньори. Защо поставям този въпрос? Защото ключовата дума, уважаеми дами и господа, днес не звучи много патетично, тя звучи много прагматично може би за Деня на будителите, но ключовата дума е конкурентноспособност. Това е думата, която не слиза от устата на европейските лидери, на хората от европейските институции. Основният лост за постигането на конкурентноспособност в Стратегия 2020 на Европейската комисия и онова, което има в националните стратегии, познавам една не малка част от стратегиите на отделните държави, ключовата дума, ключовият лост е наука и образование. И затова там виждаме и други финансови параметри. Не става дума само за бюджетните лостове, става

дума и за други средства, стимулиращи развитието на науката и образованието. Не е много трудно, не трябва да откриваме велосипеда, достатъчно е да прочетем вярно онова, което правят европейските ни приятели и разбира се, да го приложим съобразно нашите условия, съобразно нашите традиции. Твърдя, че и досега, още една купешка дума ще използвам, ще ме извините, и досега българската наука в редица свои сектори и направления има своята конвертируемост за разлика от много други неща, които ние правим – от политиката до икономиката. Но това няма да е вечно и няма как да е, защото наистина в партньорските страни инвестициите са огромни. Да не говоря за отвъд океана или далеч на Изток как се решават тези въпроси.

Аз си давам сметка, че са били нееднозначни отношенията между държавата и научната общност през всички тези двадесет години на прехода и искам да ви се извиня за онова, което аз съм сгрешил или което не сме направили като президентска институция през тези години. Но имам усещането, дано да не греша, че никога българските институции не са обръщали така гръб на научната общност. И нямам разумно обяснение за това. Нямам разумно обяснение за това, че никой не желае да ползва научна експертиза при вземането на едно или друго управленско решение. Сигурно е много по-лесно да се довериш на собствения си кръг, на избраните – и аз съм бил партиен лидер, в хода на партийната дейност експерти, на доверените лица. Но много по-силното, много по-вярното и много по-сигурното от гледна точка на стратегическото развитие на нацията е да я има и научната експертиза. Потърсете я! Може да не я вземете предвид, но я ползвайте. Така, както сме го правили с академик Юхновски и съм цитирал няколко примера, когато в драматични за страната моменти съм се обръщал към него и сме решавали един или друг въпрос.

Стана дума за сравнението с Европа. Дано да греша, моите данни са, че ние сме на едно от последните места по броя на учените. И сигурно по много други показатели. Помня един данни, които в предишни наши срещи сме изнасяли. И пак цитирам по спомени, защото в момента не разполагам с подобна статистика, но имам усещането, че сме на едно от първите места по личен състав, ангажиран в системата на МВР, където никой не говори за реформа. Да сте чули някой да говори за реформа в тази система? Няма. Не коментирам вече въпроса, който получи гласност и беше обсъждан, за това колко средства се заделят повече в сравнение с предишни години за подслушване, но това е един от бележите, един от знаците, които ни дават основание да отговорим на въпроса: Накъде вървим?

Помня, че Хънтингтън питаше в една своя книга: Къде сме ние? Имаше предвид американците, разбира се. И там отговорът се търсеше много честно, с нелицеприятни тези. Аз мисля, че в Деня на будителите българските учени също трябва да си зададат този въпрос повече от всеки друг: Кой сме ние и къде сме ние сега?

Благодаря ви за вниманието.

Г. Първанов
Президент на Р България